
DOKUMENTUMOK

ADALÉK A KOSSUTH-ÉVFORDULÓHOZ

DUŠAN MATIĆ KOSSUTH-LEGENDÁJA

Naplójegyzet 1972-ből

1972. IX. 19.

Arandelovac után Belgrádhhoz szoktatom magam.

Az időny még szemlátomást nem kezdődött meg: minden kihalt, porlepte, ritka telefonhívások.

Richard Strauss, *Salome*.

És valahonnan, kis zsebrádióból, amely állandóan kéznél van az asztalon a kis, ahogy mondják: *zöld* szobában, egy hang, amely dátumaink között kalandozik. Mindenféle időpontok között. Különbösen is, hittem az *időpontok költészetében*, jöllehet még azokban a prenatális, szürrealizmust megelőző időkből sem esett távol tőlem a számok véletlenszerű kombinatorikája. Egyébként valaki már észrevette, hogy *A kocka el van vetve* (Kocka je bačena) című regényem címe ugyancsak 13 betűből áll. A 13-as volt és természetesen maradt is egész belgrádi szürrealista körünk metronomikus meghatározója: 13-an voltunk; *A dialektika állkapcája* című körkérdésben a kérdések száma . . .

Így hát, ha magam maradok, még egy kissé visszaemlékezhetek. (Éppen most üldöz mindenfelől egy szállóige, melyet egykoron, valahol, mellékesen kimondtam: *A feledés egyetlen szülőházánk*.)

És akkor az a zsebrádióhang azt mondja, hogy abban a messzi 1802-es esztendőben, tehát pontosan 170 esztendeje, született Kossuth Lajos Monokon. Csak most hallom, de lehet, hogy csak elfeledtem volt, hogy négy esztendővel születésem előtt hunyt el, hontalan és számkivetett, Torinóban. Agnelli aszszonyság Torinójában, akinek már hónapok óta szándékozom levelet írni.

És most, hirtelen, minden világossá válik.

Kossuth Lajos járt Čuprijában, szülővárosomban, *énelöttem*. Ez sokkal több, s mindenképpen valósabb is, mint az a méhszájtáji fájás, az a szindróma, amely bennünket, Rastko Petrović nemzedékében és a magamében is, ugyancsak megbűvöl.

S most az a valaki, aki nincs itten, s akinek most ezt nem mesélhetem el, rögtön megkérdezhetné: hogy került az a híres magyar vezető, felkelő és lázadó, a Morava menti Čuprijába?

Hogy a dolog világos legyen: nem sokat tudok Čuprijáról, ahol születtem a régi naptár szerint augusztus 31-én, az új szerint szeptember 13-án, mindig ugyanabban az 1898-as évben. Tapasztalatilag és óslakosként nem. Úgymond emlékezet nélküli voltam még, amikor szüleimmel elköltöztünk Čuprijáról. Tisztviselőkre jellemző költözködések. S bár mindig arra gondolok, hogy az *első három esztendő* minden ember életében drámaian és feledhetetlenül vetül ki, semmi világos összefüggésre nem emlékszem. Az emlékek azonban másként torkollanak innen is, onnan is, vérkeringésünkbe. Čuprija azonban szülővárosomként, még ha nem magam választottam is, sokféle szempontból érdekelt. Čuprija volt a római *Horreum Margi*. A híres Kanitz – még talán születésem idején – látta a Moravában a hídlábakat. Azt mondják, hogy ha alacsony a vízállás, még ma is láthatók a megsemmisíthetetlen hídlábalapok. A *Morava Gabonamezeje* (Horreum Margi) akkor is állomás volt a híres, meghaladhatatlan Konstantinápolyi Hadi Úton, amely kétségkívül napjainkban is meghatározza utazásainkat, úticéljainkat, egész földrajzunkat. Később ez a város lett a bizánci *Horreum Planum*, majd *Ravno*, a középkori szerb város. Semmiképpen sem lehetett elkerülni, vélik a történészek. Keresztesek, kalmárok, diplomaták. Ránk maradt adat szerint 1183-ban Nemanja Stevan (István) nagyzsupán küldöttége itt, éppen Ravnóban, vagyis Čuprijában, találkozott Rótszakállú Friggyessel, a harmadik kereszties hadjárat idején. (Észrevették-e, hogy a Moravából ismét felbukkant a 13-as szám, hogyha összeadjuk ennek a dátumnak a számait: $1+1+8+3=13$?) (Miért ne írnam ide is, hogy születési évem számainak összege – $1+8+9+8=26$ – simán osztható kettővel, és akkor megkapjuk a 13-at. Egyébként születési dátumom – augusztus 31. – kiegyenlítése az új naptárral – szeptember 13. – ugyancsak sokat elárul.)

És így tovább. Čuprija egyre inkább a legfőbb átkelőhelyé vált a Nagy Moraván stb.

Kevésbé köztudott, hogy *Ravnában*, tehát az én Čuprijámban, a távoli 1216. esztendőben I. Stevan (István) szerb király és Száva püspök, a későbbi Szent Szávánk, II. Andre magyar királlyal folytatott tárgyalásokat.

És éppen az, ami kevésbé ismert, készlet emlékezetem csendes átvizsgálására, ami – jól tudom – oly gyakran sülyed a félig felejtésbe. Vagy a felejtésbe?

Miért ne?

Mindig előnyben részesítettem az úgynevezett történelmietlen időt és a szóbeliség úgynevezett névtelen történetíróit, szemben a finomra módolt parádés életrajzokkal. Mert ezekben is, akárcsak a hírlapi vezércikkekben, oly gyakran hazudnak hatalmasakat. És fognak mellé.

Nos, nagyanyám mesélt nekem még egy híres magyar čuprijai tartózkodásáról. Az a zsebrádióból jövő hang az előbb, már előttem kimondta a nevét: Kossuth Lajos. Ahogy később megállapítottam, a felkelés vezetője a lázadás összeomlása és elfojtása után Konstantinápolyba menekült. És Čuprijában a

fiákere (vagy hogy másként mondjam: hintója) váratlanul, ahogy az lenni szokott, elakadt a mi mély moravai sarunkban. Kiesett a kerék, s bekövetkezett az előre nem látott *szünet*, ahogy most a tévéműsorokban mondják. Kossuth Lajos Čuprijában maradt néhány napig. Lehet, tovább is. Erről nagyanyám nem sokat beszélt, vagy nem akart. Nyilván nem egyedül ment: a történetben egy asszonyságot is említenek. Minden kétséget kizáróan szívélyesen fogadták. S ki tudja, kétségbeesésében és dühében – akkor már hontalan volt – gondolt-e egyáltalán arra, hogy hol van. Tudniillik 1815-ben éppen Čuprijában kötött egyezséget Miloš Obrenović fejedelem és Ali Merasli pasa, vagyis a Porta, Szerbia valamiféle önállóságáról. Ezzel tehát itt, akaratlanul is, az ősi római címen találkozott két gondolkodásmód, két pragmatikus elképzelés, két harcmódor. Miloš fejedelem ügyesen, állandó tárgyalások közepette, de a lényegi dolgokban jöttányit sem engedve, fondorlatoskodással sokat elért. Még itt, Čuprijában is. Kossuth a mindent akarta, lángokban, kiegyezés nélkül. És ezen a jelképes helyen, úgy lehet: a Balkán titokzatos pontján, minden előreláthatatlanul világhosszá vált, ugyanakor pedig nagyon, nagyon rejtélyessé.

Ez nagyanyám története, de lehet, hogy most már az enyém is.

Szeretem elképzelni, hogy Kossuth Lajos hintója Čuprija kellős közepén, a Konstantinápolyi Hadi Úton, éppen valamikor a nyár vége felé is az ősz kezdetén állt meg. Az ősz az én évszakom. Emellett pedig a Morava menti záporok, meg az árvizek, melyek dühösebbek mint bárhol is, általában ilyenkor, pontosan a nyár végén jelzik előre a sáros, szürke, jégkorhoz hasonlatos őszt.

Nem akarom megkérdezni a történészeket, hogy mindez *valóban* hogy is történt. Ők alighanem a stratégiáról, a nagyhatalmakról, az erős osztrák császárságról beszélnek nekem. Ezt egyébként is tudom.

Itt arról is szó van, hogy Kossuth Lajos, eltávozva örökre a hontalanságba, hazájától, Magyarországtól egyre távolabb, legalább egy pillanatra, legalább ebben a Čuprijában, teljesen mindegy, hogy keresztútnál vagy válaszútnál, oly közel volt saját elképzeléseihez. Mert hazája rövidesen egyre távolabb lesz tőle. Legalábbis földrajzi értelemben.

A fiákerek pedig tovább folytatódnak gondolataimban megszakítás nélkül. Bota és Stefanović fiákere Kruševacon, az első háborúban, a lakodalmas homokfutók kisvárosainkban stb. De az a magára hagyott, jelképes fiáker, Kossuth Lajosé, mely a szabadság (mégis) apró porszemeként ahogy fűgén száguld Kelet felé, mindörökre az igazságaim első helyén van. Az igazságokat egyébként is többes számban kell írni.

JUNG Károly fordítása

JEGYZET

Dušan Matic Kossuth-története szép történeti legenda, hiszen Kossuth Lajos nem Szerbián át utazott törökországi emigrációjába. 1849. augusztus 17-én lépte át Orsovánál a török határt, ahonnan Turnu-Severinbe megy már török katonai kísérettel, és augusztus 30-án Vidinben van. Innen az ugyancsak bulgáriai Sumlába kell költöznie, majd a kisázsiai Kiutahiában kell élnie, ahol huzamosabb ideig tartózkodik majd.

Érthető módon Szerbia kormányát is foglalkoztatta, mit tegyen, ha a szabadságharc leverése után a magyar és lengyel menekülők Szerbián át akarnak emigrálni. Ezt a szerb kormány szerette volna elhárítani. Ilija Garašanin írta Petrović Knicaninnak 1849. július 21-én (ezen a napon terjesztette a magyar országgyűlés elé Szemere Bertalan miniszterelnök a nemzetiségi törvényt!): „Attól félünk, hogy a magyarok némely lengyelekkel együtt Szerbiában keresnek menedéket. Az ilyen vendégeknek nem örülnénk. Mi nem a menekülő magyaroktól félünk, inkább azoktól, akik majd üldözik őket, és szokásukhoz híven hozzánk is átcsapnak, hogy keressék őket. Ne adjon Isten sem ilyen, sem olyan vendéget!” Ezért a Duna mentén őrségeket állítottak fel, hogy „elvágják a magyarok útját, ha azok esetleg Szerbiába akarnának menekülni”. Augusztusban azonban megváltozott a szerb kormány álláspontja a menekülők kérdésében. Nemcsak az olasz és a lengyel légió katonáit fogadták be, hanem 1850 decemberében Kossuth Lajos feleségét, Meszlényi Terézt is, aki Pestről szöktve Mary Smith névre kiállított angol útlevéllel jutott Belgrádba. Belgrádban a szerb kormány előzékenynek és szolgálatkésznek mutatkozott; melléje tisztet osztott be, aki a szerb–török határig kísérte az asszonyt. A kormány azt is elrendelte, hogy útján a helyi hatóságok segítsék, és könnyítsék meg utazását. Ekkor jutott el Čuprijába is, és ennek emléke vált legendává. Különben Kossuth Lajosné 1851. január 15-én érkezett meg Sumlába férjéhez.

Kossuthné utazását megörökítette Perczel Miklós ezredes is emigrációs naplójában: „*Január 13-án.* Kossuthné megérkezett – Wagnerné hozta, és Belgrádból Carossini, Szardínia konzulja kísérte idáig. Jött véle valami Mayerhoffer nevű ember – ki és micsoda, nem tudom. Egész regény kering Kossuthné bujdosása s az üldöző osztrákok közüli csodás menekvéséről . . .”

Két regényes életrajz is leírja ezt az eseményt. Vas Zoltán *Ha még egyszer azt üzeni . . .* című Kossuth-életrajzában (Budapest, 1967) olvassuk: „Viszontagságos úton, Mary Smith névre kiállított angol útlevéllel, amit a magyar ügy angol barátai juttatnak el hozzá, Zimonynál átjut a Dunán, és Belgrádba érkezik. A szerb kormány, annak politikai bizonyítékaként is, hogy mennyire megváltoztatta állásfoglalását a magyar ügyben, és lehetőnek tart egy esetleges magyar–szerb, sőt az olaszokkal együttes Ausztria-ellenes szövetséget, és ennek érdekében jó kapcsolatot kíván fenntartani a magyar emigráció vezetőjével, Kossuthal – kitüntető szívéllyességgel fogadja Terézt. Mindennel ellátja, és gondoskodik, hogy a díszőrségül adott lovascsapat-kísérettel eljusson férjéhez.

Január tizenötödikén, csikorgó hidegben, csengős szánon megérkezik Sumlába.”

Cseres Tibor regényes Kossuth-életrajzában ezt az epizódot imígyen írta le: „Ném elmondta, hogy az egyszerű magyar nép köreiben nevemet már legendaszerűen, sőt mitikus túlzásokkal istenítik.

Utazás közben Szerbiába érvén, leleplezték kilétét, s mikor a fejedelem hírt vette, hogy Kossuthné Belgrádban rejtőzik, adjutánsát küldte hozzá, s felajánlotta egyik vidéki kastélyát arra az esetre, ha útját a zord időjárás miatt félbe akarná szakasztani. S olyan jelentős személyiségek, akik harcuk idején ellenünk tüzeltek (Garasanin belügyminiszter, Knicsanin tábornok-szenátor), most őszinte tisztelettel keresték a vele való találkozást s a kedvezés lehetőségét.

S midőn feleségem a hosszabb időzés lehetőségét elhárította magától, egy magas rangú hivatalnokot és katonai kíséretet adtak melléje, hogy Szerbiában áthaladtában mindenütt megkülönböztetett biztonságban és tiszteletben részesüljön.”

Szabad György *Kossuth politikai pályája* című könyvében (Budapest, 1977) Kossuthnak a „szerb kormányzat segítségével kiszöktetett feleségét” említi.

Az alapvető információkat Dragoslav Stranjaković *Vlada ustavobranitelj 1842–1853 – Unutrašnja i spoljna politika* című könyvében (Beograd, 1932) találtuk.

BORI Imre

A SZÖVEGKÖZLÉSRŐL

Dušan Matic (Ćuprija, 1898. szept. 13–Belgrád, 1980. szept. 12.) naplószövegének kéziratát a szerkesztő Draško Redepnek köszöni, aki a jeles szerb szürrealista író 1972–1973-ban és 1977-ben vezetett naplóját a verseci KOV Kiadónál *Március idusa, épphogy meg nem érkezett (Martovske ide, tek što nisu)* címmel 1994-ben jelenteti meg.

A szövegben említett dr. Bota kruševaci orvos volt, Stefanović pedig Svetislav Stefanović (1874–1944), ugyancsak kruševaci orvos, költő, a legjelentősebb szerb Shakespeare-fordító. 1940-ben jelent meg szerb nyelven *Az ember tragédiájának fordítása*.